

three candidates running against Ahmadinejad promised to address demands raised by the coalition of women's groups and include women ministers in their cabinets should they be elected to political office. In short, both in symbolism and in content the tenth presidential elections signified considerable progress in gender politics in Iran. This progress can be mainly ascribed to years of slow but persistent efforts by women at consciousness-raising and feminist interventions in the cultural and political arenas.

References

1. Azeem Sherif Abdel. «Women in Islam versus Women in the Judeo-Christian Tradition». World Assembly of Muslim Youth, 1995.
2. Rhetorics by the Founder of Iranian Revolution «Khomeini» «Bearing Witness».
3. Hinchcliffe Doreen (1968). Legal Reforms in the Shi'i World: Recent Legislation in Iran and Iraq in *Malaya Law Review* 10/2. – P.292–305.
4. Suad Joseph & Afshaneh Najmabadi, «Family Law and Politics» *Encyclopedia of Women and Islamic Culture*, Brill Academic Publishers, 2005. – P.407.
5. Bn Rushd. *Bidayatu'l-Mujtahid*, 1st ed., vol.4. – Beirut: Daru'l-Ma'rifah, 1997. – P.311.
6. Hinchcliffe Doreen «The Iranian Family Protection Act in International and Comparative Law», 1968. – P.516–521.
7. Bagley, F.R.C. (1971). «The Iranian Family Protection Law of 1967», A Milestone in the Advance of Women's Rights in Iran and Islam by C.E. Bosworth (Ed.), Edinburgh University Press. – P.47–64.
8. «Oral History interview of Mehrangiz Dowlatshahi». Foundation for Iranian Studies. Bethesda, MD, USA: Foundation for Iranian Studies. Retrieved 2010–04–29.
9. «Reform and Regression: The Fate of the Family Protection Law». The Feminist School, Retrieved 2010–04–29.
10. Shahshaty Soheyla, Culture of development, Publisher «Farhang Toose» (Vezhe–Name Zanan) Asfand winter of yeqar 1376 [Persian].
11. Nayerah Tohidi, Women's Movement and Feminism in Iran, A global perspective in Women's Movement in a Global Era edited Amita Basu, West view Press, and also Rochelle Terman, «The Contemporary Iranian Women's Right Movement» Women Living Under Muslim Law».
12. Visit their Web sites at: <http://www.sign4change.info/english/spip.php.article18> <http://zanschool.net/English/spip.php.rubrique3>
13. Tohidi: Women and the Presidential Elections: Iran's New Political Culture.

Акбаров М. Г., історія філософії (Азербайджан), matlabm@yandex.com

Мамедов Ш. А., міжнародні відносини (Азербайджан), matlabm@yandex.com

Садат М. Ю., міжнародні відносини, докторант Університету «Хазар» (Азербайджан), matlabm@yandex.com

Соціально-політичне становище жінок в Ірані після революції 1979 року

Перси і Ісламісти мали різні підходи до політики, і знаходили об'єднання з Західним світом або засновували свої повноваження на законах Шаріату (в період правління Аятоллаха Рухоллі Хомейні). Перси дотримувалися Шиїзму протягом століть, незважаючи на те, що вони зберегли деякі зі своїх попередніх культурних цінностей, таким чином, з моменту Конституційної Революції в 1906 році відбувся деякий поділ між Ісламськими Іранцями (Ісламістами) і Персидськими Іранцями (Персіаністами). В результаті релігійної революції в 1979 році була утворена Іранська Ісламська Республіка; це стало відкиданням перської нації, тому Ісламісти відчували себе відчуженими, і це спонукало їх прийняти заходи проти Шаха Ірану.

Хомейні бачив політичні відносини Шаха з США як метод утримання Ірану від його Ісламської згуртованості, тому він говорив про простий режим без уряду, який служив тільки своїм інтересам. Ісламська культурна і соціальна перевага була досягнута за рахунок втілення в життя Шиїтських ідеологій і законів Шаріату через мережі мечетей і центрів релігійних зібрань, які підтримували і пропагували Ісламську ідеологію.

Жінки вийшли з ув'язнень і зіграли важливу роль (протиошахські мітинги і демонстрації, листівки, застосування зброї, наснага сім'ї на боротьбу) в ісламській революції в 1979 році, яка поклала кінець династії Пахлаві. Інтерпретація Хомейні щодо статусу та ролі жінок є унікальною в порівнянні з іншими Ісламськими мислителями, оскільки він величчям і широким чином підтримував політичні права жінок і їх участь в революції як релігійне зобов'язання, таким чином, в рамках Революції, він був феміністом в ході свого релігійного діяння.

Ключові слова: Ісламісти, капіталь ісламської культури, риторика Хомейні, режим Пехлаві, революція Ірану, роль жінок в ісламській революції, революційна діяльність, післяреволюційний фемінізм, ліві групи, політичні організації правого крила, післяреволюційний рух, післяреволюційна перебудова, глобальний фемінізм.

Акбаров М. Г., история философии (Азербайджан), matlabm@yandex.com

Мамедов Ш. А., международные отношения (Азербайджан), matlabm@yandex.com

Садат М. Ю., международные отношения, докторант Университета «Хазар» (Азербайджан), matlabm@yandex.com

Соціально-політичне положення жінки в Ірані після революції 1979 року

Перси і Ісламісти мали різні підходи до політики, і знаходили об'єднання з Західним світом або засновували свої повноваження на законах Шаріата (в період правління Аятоллаха Рухоллі Хомейні). Перси підтримувалися Шиїзмом на протяженні століть, незважаючи на те, що вони зберегли деякі зі своїх попередніх культурних цінностей, таким чином, з моменту Конституційної Революції в 1906 році відбулося деяке розділення між Ісламськими Іранцями (Ісламістами) і Персидськими Іранцями (Персіаністами). В результаті релігійної революції в 1979 році була утворена Іранська Ісламська Республіка; це стало відкиданням персидської нації, тому Ісламісти почували себе відчуженими, і це побудило їх прийняти заходи проти Шаха Ірану.

Хомейні бачив політичні відносини Шаха з США як метод утримання Ірану від його Ісламської сплоченості, тому він говорив про простий режим без уряду, який служив тільки своїм інтересам. Ісламська культурна і соціальна перевага була досягнута за счет претворення в життя Шиїтської ідеології і законів Шаріата через мережі мечетей і центрів релігійних зібрань, які підтримували і пропагували Ісламську ідеологію.

Жінки вийшли з заточень і зіграли важливу роль (протиошахські мітинги і демонстрації, листівки, використання зброї, воодушевлення сім'ї на боротьбу) в ісламській революції в 1979 році, яка поклала кінець династії Пахлаві. Інтерпретація Хомейні щодо статусу та ролі жінок є унікальною по порівнянню з іншими Ісламськими мислителями, оскільки він величчям і широким чином підтримував політичні права жінок і їх участь в революції як релігійне зобов'язання, таким чином, в рамках Революції, він був феміністом в ході свого релігійного діяння.

Ключевые слова: Исламисты, капитал исламской культуры, риторика Хомейни, режим Пехлави, революция Ирана, роль женщин в исламской революции, революционная деятельность, послереволюционный феминизм, левые группы, политические организации правого крыла, послереволюционное движение, послереволюционная перестройка, глобальный феминизм.

* * *

УДК 327(560+569,4)

Аль-Азаві Хайдер Аділ Кадім,
аспірант кафедри міжнародних організацій
і дипломатичної служби, Інститут міжнародних
відносин Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
headeradil80@yahoo.com

ТУРЕЦЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ Й ПРОБЛЕМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Аналізуються геополітичні, безпекові й військові підстави налагодження партнерських відносин між Турецькою Республікою й Державою Ізраїль у 1990-х рр.; системний підхід і причинно-наслідковий аналіз джерельної бази дозволили з'ясувати, що реалізація цього курсу була пов'язана з низкою складних для офіційної Анкари, як-то конфліктогенний потенціал у відносинах із Сирією, Іраком та Іраном, а також зарозумілий ісламський фундаменталізм та міжнародного тероризму. Ізраїль, зі свого боку, також не висловлював ніякого бажання бути втягнутим до турецьких конфліктів у Близькосхідному регіоні щодо водних ресурсів чи боротьби проти Курдської робітничої партії; така позиція мала заспокоїти противників перспективного стратегічного союзу двох держав, адже його потенціал ніхто не може спростувати. Туреччина й Ізраїль підкреслено жорстко реагують на спроби послабити ефективність державного управління чи посягання на територіальну недоторканість країни, це логічно доповнюється їхнім союзом зі США, які діють у подібному дусі. Стратегічний трикутник за участі перерахованих держав здатен визначити стан безпеки на Близькому Сході й можливі шляхи вирішення криз, які утворилися.

Ключові слова: безпека, зовнішня політика, регіон, стратегічне партнерство, тероризм.

Після того як в умовах розширення масштабів «арабської весни», що супроводжувалася ескалацією збройного конфлікту в Сирії, офіційна Анкара зіпсувала відносини зі своїми головними регіональними партнерами – Сирійською Арабською Республікою (САР) й Ісламською Республікою Іран (ІРІ), взяла курс на подальше загострення взаємин з Ізраїлем, а також помітно охолола до розвитку євроінтеграційних процесів, нову зовнішньополітичну стратегію турецьких властей не без іронії почали називати в ЗМІ «нуль сусідів без проблем» [1].

Але два десятиліття тому політичне зближення Туреччини й Ізраїлю, тісна військова співпраця двох держав і фактичне встановлення між ними відносин стратегічного партнерства – все це розцінювалося на сторінках турецької й ізраїльської преси, а також багатьма експертами–міжнародниками як дуже важлива, певною мірою революційна подія, що серйозно впливає на розстановку сил у Близькосхідному регіоні. Причому зазначені міжнародно–політичні процеси коріняться ще в 1970–1980–ті рр., коли в ізраїльському політикумі була опрацьована т.зв. концепція «периферії». Її автор – перший прем'єр–міністр Ізраїлю Д. Бен–Гуріон наголошував, що Близький Схід не є суто арабським регіоном і що значну його частину населяють інші нації – турки, перси, курди, євреї.

Спираючись на неарабські держави «периферії», передусім Туреччину й Іран, ізраїльські керівники розраховували закріпити свої позиції в регіоні [2, р. 278]. Зокрема, в Тель–Авіві вважали, що за допомогою офіційної Анкари, яка значно посилила свій вплив в арабському світі, можна буде просувати політику розчленування Арабського Сходу з подальшим приєднанням до кемп–девідських угод низки його держав.

Ісламська революція 1979 р. в Ірані завадила таким далекосяжним планам офіційного Тель–Авіва, але турецько–ізраїльські зв'язки розвивалися за іншим сценарієм. Як Османській імперії, так і Турецькій Республіці ніколи не був властивий антисемітизм. Багато провідних діячів інтелігенції, лідерів молодотурецької революції 1908 р., навіть прибічників тюркизації належали до єврейської громади. А Лозаннський договір 1923 р. визначав євреїв–юдеїв як одну з трьох національних меншин, що мешкали в Туреччині. З 1933 р. до країни переселилась велика кількість єврейських біженців з Європи, в першу чергу з Третього Рейху. Тож Туреччина мала гарну репутацію в очах ізраїльського істеблішменту, що посприяло зближенню двох держав.

Крім того, Туреччина стала першою мусульманською державою, яка ще в березні 1949 р. де–юре визнала Державу Ізраїль, а в грудні того ж року встановила з нею дипломатичні відносини (з тих часів, до речі, жодного разу не розірвані). Констатація даних фактів могла б звучати обнадійливо, але протягом більш, ніж чотирьох десятиліть турецько–ізраїльські взаємини були практично цілком «зав'язані» на арабсько–ізраїльському конфлікті, й саме Туреччина, а не Ізраїль була стороною, що визначала рівень двосторонніх відносин. Прагнення Ізраїлю до поліпшення зв'язків з офіційною Анкарою було в цьому рівнянні величиною постійною, але Туреччина при визначенні своєї політики щодо Ізраїлю керувалася нерідко регіональними чинниками, прагнучи не вступати в конфронтацію з арабським світом.

Тільки з розпадом біполярної системи залежність турецько–ізраїльських взаємин від регіональної безпекової ситуації загалом та палестинсько–ізраїльського конфлікту зокрема, перестала бути визначальною, а у стосунках між двома державами відбулися помітні зміни на краще. Туреччина тоді переживала кризу довіри до Євросоюзу, втратила статус форпосту НАТО в протистоянні з Радянським Союзом і перебувала в економічній кризі внаслідок війни в Перській затоці. Тому офіційна Анкара почала розмірковувати над започаткуванням нового гучного і ефективного зовнішньополітичного проекту, хоча громадська думка в країні залишалася дуже чутливою щодо подій на Близькому Сході і перебігу палестинсько–ізраїльського протистояння.

Але Туреччина вдало скористалася зміною геополітичної ситуації в умовах проведення Мадридської конференції у 1991 р., щоб встановити з Тель–Авівом тісніші взаємини й підняла рівень дипломатичних відносин до рівня посольств. Перші кроки до цілеспрямованого співробітництва були майже непомітними для широкого загалу, не лише тому, що сторони їх не надто афішували, але багато в чому й через першочерговість ізраїльсько–палестинського діалогу, до якого була прикута вся увага.

Та вже восени 1994 р. Прем'єр–міністр Турецької Республіки Тансу Чіллер під час офіційного візиту до Ізраїлю закликала своїх візаві до активної співпраці у сфері оборони, назвавши конкретні цифри озброєння, яке могла б постачати ізраїльська сторона. Підґрунтям для цієї ініціативи було названо прагнення протидіяти поширенню ісламського фундаменталізму та створити щось на зразок антифундаменталістського фронту в регіоні. Т. Чіллер першою назвала майбутню співпрацю «стратегічним партнерством» [3, с. 66].

Через обмеження експорту озброєнь зі США та європейських країн НАТО до Туреччини у зв'язку з незадовільним станом гарантування прав людини і використанням зброї проти курдської нацменшини пріоритетною темою на перших переговорах між Анкарою і Тель–Авівом була можливість модернізації Ізраїлем турецьких літаків. На озброєнні турецьких ВПС знаходились F–4 американського виробництва, такі самі бойові літаки мав Ізраїль. США дали згоду на фінансування 60% видатків.

Т. Чіллер також висунула план широкого регіонального економічного співробітництва, відмітивши, що його центром стануть Туреччина та Ізраїль. Перспективними сферами співпраці прем'єр–міністр назвала експлуатацію супутників у комерційних цілях, телекомунікацію, вантажні перевезення, постачання електроенергії і водопостачання. Стосовно турецьких закликів підтримати застосування рішучих засобів проти тероризму, Прем'єр–міністр Ізраїлю Іцхак Рабин відповів: його держава сприятиме боротьбі з ісламським екстремізмом, але воліла би відігравати пасивнішу роль у курдському питанні.

Коли ж турецька преса опублікувала матеріали про таємні переговори представників Ізраїлю й Сирії під егідою США, це стало серйозним випробуванням для новосформованого партнерства. Адже, за даними турецьких спецслужб, Сирія надавала притулок лідеру марксистської Курдської робітничої партії Абдуллі Оджалану і використовувала курдський чинник для тиску на Туреччину у вирішенні проблем водопостачання.

Ізраїль мусив запевняти партнера, що ніколи не підпише мирний договір з країною, яка підтримує тероризм.

Наприкінці грудня 1995 р. в Туреччині пройшли вибори, за результатами яких жодна з партій не набрала абсолютної більшості. Деякий час світським правочентристським партіям вдавалося не припинити турецько-ізраїльську кооперацію, до того ж у ній були зацікавлені, передусім, турецька армія і спецслужби. Коли ж у червні 1996 р. ісламісти отримали шанс сформувати свій уряд на чолі з лідером Партії благоденства Неджметтіном Ербаканом, то саме завдяки тиску Генштабу вони не наважилися перервати партнерство з Тель-Авівом.

Перша турецько-ізраїльська угода про військову співпрацю була підписана 23 лютого 1996 р. Вона передбачала взаємодію збройних сил держав у реалізації програм спільного військового навчання, зокрема навчальні польоти з використанням військово-повітряних баз, створення об'єднаної групи військово-стратегічних досліджень, обмін розвідувальною інформацією, проведення спільних сухопутних, військово-морських і військово-повітряних маневрів. Ізраїль також зобов'язувався допомогти Туреччині в переобладнанні й зміцненні її кордонів для захисту від курдських сепаратистів [4, с. 82–83].

Сама угода укладалась в умовах секретності, а особливості її змісту ставали відомими внаслідок розслідувань журналістів. Цій угоді в серпні того ж року слідувала інша – про модернізацію 54-х літаків F4 «Фантом» турецьких ВПС на суму 650 млн. дол. США. Коли відповідальні за це міністри з уряду Неджметтіна Ербакана спробували не завізувати договір, генералітет якимось чином за три дні їх переконав. Й знову таки – подробиці документа та власне самі методи переконання невідомі. Ясно було одне: доки армія в Турецькій Республіці залишатиметься вірною традиціям державності за версією Ататюрка, перервати співробітництво з Ізраїлем не вдасться.

На Туреччину тоді припадало 20–35% всіх контрактів ВПК Ізраїлю. Окрім оновлення авіаційного парку Турецької Республіки, у 2002 р. Анкара отримала можливість модернізувати 170 танків американського виробництва M-60, максимально наблизивши їх до ізраїльських танків «Меркава-4» останнього покоління. Робота за цим контрактом розпочалась у 2005 р., а його сума становила 688 млн. дол. США. У квітні того ж року сторони підписали договір про продаж Туреччині ізраїльських безпілотних літаків-розвідників «Херон» дальнього радіусу дії. Нові двосторонні проекти в області військово-технічного співробітництва на поч. 2006 р. оцінювалися в рамках 1,5 млрд. дол. США [5]. Розвиток воєнної лінії співпраці засвідчувала й Угода про спільну боротьбу з тероризмом від 24 грудня 2003 р. Ізраїль і Туреччина тоді домовилися про обмін розвідувальними даними, розробку антитерористичних методик і проведення спільних навчань прикордонників.

Зрештою, саме завдяки реалізації такого турецько-ізраїльського міждержавного партнерства ізраїльські військові отримали регулярний доступ на турецькі бази в Центральній Анатолії, де тренували пілотів для тривалих польотів над гористою місцевістю. Хоча подробиці проекту не розголошувалися, з'явилася впевненість у тому, що таким чином ізраїльські пілоти можуть підлітати близько до Ірану, Сирії, Іраку для збору розвіданих [6,

р. 133]. Окрім регулярних обоюсторонніх тренувань ВПС, у практику увійшли спільні воєнно-морські навчання з координації пошукових і рятувальних процедур поблизу сирійського узбережжя. У січні 1998 р. в них також взяла участь ВМС Сполучених Штатів.

Торгівельно-економічна співпраця залишалася другорядною в турецько-ізраїльських відносинах, на першому плані окреслилося військово-політичне зближення, нехай і замасковане. Гадаємо, це було зумовлено складною безпековою ситуацією в Близькосхідному регіоні, кризою регіональної системи міжнародних відносин, що зберігається. Але, окрім генералітету, поглиблення зв'язків з Ізраїлем прагнув турецький великий капітал, за сприяння якого в лютому 1996 р. були проведені двосторонні переговори стосовно нової торгівельної угоди на засадах вільного обміну.

Таким чином Туреччина сподівалась на полегшення доступу на ринки США і решти країн-учасниць НАФТА, а Ізраїль – на спільну з турецькими фірмами працю на Близькому Сході й у Центральній Азії, особливо в будівельному секторі. Економічні зв'язки також отримали шанс на зміцнення із підписанням у 1996 р. турецько-ізраїльської торгівельної угоди, за якою всі митні бар'єри між країнами усувались до 2000 р. Додатково сторони також уклали угоди про взаємну підтримку і захист капіталовкладень; про запобігання подвійному оподаткуванню; про економічне, наукове і технічне співробітництво.

Вже в 2000 р. обсяг турецько-ізраїльської міждержавної торгівлі перевищив 1,5 млрд. дол. США, Туреччина експортувала до Ізраїлю товарів на суму 1,066 млрд. дол. США, а імпортувала – лише на 460 млн. дол. США [7]. У 2005 р. обсяг торгівлі вже сягнув 2 млрд. дол. США, а ізраїльського експорту до Туреччини – 1,466 млрд. дол. США. Туреччина експортувала до Ізраїлю текстиль, електроніку, продукти харчування, зерно, натомість імпортувала з Ізраїлю продукцію хімічної промисловості, виробу з пластмаси, комп'ютери, комунікаційне обладнання та іригаційну техніку. Потенційну вигоду сторонам могло принести постачання Туреччиною питної води до Ізраїлю, але, на жаль, це залежало від загального урегулювання проблеми водних ресурсів в регіоні.

Туреччина відігравала й важливу роль у пост-мадридському процесі мирного врегулювання, зокрема, керувала Переговорами з контролю над озброєнням та регіональної безпеки (ACRS). Разом із Данією, Італією, Норвегією, Швецією та Швейцарією Туреччина була членом місії Тимчасової міжнародної присутності в Хевроні, ініційованої в 1997 р. для міжнародного моніторингу. Президент Турецької Республіки Сулейман Демірель брав участь у роботі комісії зі з'ясування причин Другої інтифади в Палестинській автономії 2000–2005 рр., а Турецькій Республіці було дозволено надавати їй гуманітарну допомогу.

Таким чином, офіційна Анкара демонструвала ісламському світові, що вона не кидає у біді братів-мусульман, і це зменшувало негативний ефект в очах антиізраїльських сил від зближення Туреччини з Тель-Авівом.

Питання стану й перспектив врегулювання відносин між Ізраїлем і Палестинською автономією, подальша європейська інтеграція Туреччини заради зміцнення політичної стабільності та економічного розвитку в регіоні

Близького Сходу піднімалися на зустрічі Президента Держави Ізраїль Шимона Переса стали з керівництвом Турецької Республіки 11–13 листопада 2007 р. Президент Турецької Республіки Абдулла Гюль наголосив, що його країна «прагне бачити незалежну і мирну державу Палестина зі столицею в Єрусалимі». А ізраїльська сторона наголосила на підтримці Туреччини в боротьбі проти тероризму. У цьому контексті було запропоновано різні види співробітництва, у тому числі з використанням нанотехнологічних ізраїльських розробок [8, с. 94].

Але найбільшим досягненням турецької дипломатії у справі палестинського врегулювання стала зустріч Ш. Переса і лідера Палестинської автономії Махмуда Аббаса, що тоді ж відбулася у рамках Анкарського форуму під головуванням Президента Турецької Республіки Абдулли Гюля. Зокрема, за результатами засідання у тресторонньому форматі лідери Ізраїлю і Палестини підписали угоду про створення трьох промислових зон на Західному березі ріки Йордан за участю Туреччини. М. Аббас висловив переконання, що відповідний проект позитивно вплине на розвиток соціально-економічної інфраструктури в Палестині й сприятиме досягненню миру між Ізраїлем і Палестиною. За оцінками турецької сторони, реалізацію проектів зі створення промислових зон на Західному березі Йордану слід розглядати у площині т.зв. програмної позиції Туреччини «Промислові проекти заради миру» як елемент, що неодмінно надасть додаткового імпульсу для мирного врегулювання на Близькому Сході. У ході засідання сторони також обговорили організаційні моменти підготовки до проведення в США конференції з близькосхідного врегулювання.

Слід зазначити, що до літа 2007 р. керівництво Туреччини займало «очікувальну позицію» по відношенню до Палестинської автономії, де на парламентських виборах попереднього року перемогли ісламісти з ХАМАС (Ісламського руху опору). Офіційна Анкара декілька разів відхилила їхні пропозиції стосовно проведення зустрічей на найвищому рівні з уповноваженими особами Палестини. Подібна тактика дій Турецької Республіки пов'язувалася із внутрішньополітичним конфліктом з ознаками збройного протистояння, який виник між Рухом за національне визволення Палестини (ФАТХ) М. Аббаса та представниками радикального ХАМАС, лідер якого – Ізмаїл Ханія очолив за результатами парламентських виборів палестинський уряд. Крім того, керівництво Турецької Республіки не підтримало ініціативи Голови Палестинської національної адміністрації М. Абаса щодо розгортання в Секторі Газа міжнародного миротворчого контингенту.

Гадаємо, зміни в турецькій стратегії по відношенню до Палестинської автономії були пов'язані зі зміною влади в самій Туреччині, коли турецький істеблїшмент відчув потребу продемонструвати співгромадянам і міжнародному співтовариству потенціал провідника миру і впливового гравця на Близькому Сході.

Турецький уряд волів грати роль посередника між Палестинською автономією та Ізраїлем, проте мусила дотримуватися рамок, вказаних Тель-Авівом. Так, йому не вдалося впливати на вибір ізраїльськими політиками засобів гарантування безпеки держави, приміром, офіційна Анкара підтримувала більшість проарабських резолюцій при розгляді питання в ООН та не приймала ідею побудови «Муру безпеки», але змусити Ізраїль

відмовитись від неї теж не змогла. Час від часу виникали кризи у двосторонніх відносинах, як у 2004 р., коли Прем'єр-міністр Турецької Республіки Реджеп Таїп Ердоган після вбивств ісламських лідерів у Палестині звинуватив уряд Ізраїлю у впровадженні «державного тероризму».

Охолодження двосторонніх відносин сталося у зв'язку з визнанням Урядом Турецької Республіки легітимності перемоги ХАМАС на виборах у Палестинській автономії (січень 2006 р.), приїздом його лідера Халеда Машаля до Анкари і військовою операцією Ізраїлю на півдні Лівану. А на світовому економічному форумі в Давосі 29 січня 2009 р. під час дискусії стосовно проблеми врегулювання конфлікту в Секторі Газа Р. Т. Ердоган виступив з різкою критикою дій Ізраїлю. В подальшому, образившись на ведучого заходу за те, що йому не дають слова для відповіді на аргументи Президента Ізраїлю Ш. Переса, який, у свою чергу, емоційно реагував на слова турецького прем'єра, Р. Т. Ердоган залишив зал [9].

Але, в цілому, Анкарі небезпечно було тиснути на Ізраїль, адже офіційний Тель-Авів із розумінням ставився до турецьких методів усунення курдської проблеми. Не було гарантії, що офіційний Тель-Авів не змінить свою позицію, якщо Анкара занадто наполегливо вказуватиме на хибність радикального підходу до палестинського врегулювання. Варто відмітити, що Ізраїль вкрай оперативно робив усе, щоб уладнати непорозуміння, які виникали, адже зіпсовані відносини з Туреччиною призвели б до ще більшого падіння довіри до Держави Ізраїль на Близькому Сході.

Найгостріше турецько-ізраїльське зближення негативно сприйняли безпосередні сусіди Туреччини – Сирія, Ірак та Іран, попри заяви офіційної Анкари, що військове партнерство з Ізраїлем не направлене проти жодної з країн. Єгипет, який сам був націлений на лідерство в регіоні, виявився особливо незадоволеним. Періодичні турецько-ізраїльські і турецько-ізраїльсько-американські воєнно-морські навчання в Середземному морі гостро критикувались офіційним Каїром та іншими арабськими державами. Приміром, уже в березні 1998 р. на каїрській зустрічі міністрів закордонних справ Ліга арабських держав висловила занепокоєння стосовно турецько-ізраїльського військового співробітництва і звернулася до Турецької Республіки з проханням переглянути свою політику.

З позитивними змінами у геополітичній ситуації в регіоні незадоволення арабських держав турецько-ізраїльським партнерством ставало менш різким, утім підозра з їхнього боку залишалася. Одна з причин полягала в тому, що повна інформація про військово-політичний союз двох держав була відсутня. Проте лідери арабських країн та Іран визнали турецько-ізраїльські відносини як новий стратегічний фактор на Близькому Сході та змирилися з тим, що навряд чи він незабаром зникне. Власне, синдром «ворожого оточення» виступав однією з причин виникнення вісі «Анкара – Тель-Авів». Не дивлячись на періодичні намагання як Ізраїлю, так і Туреччини владнати суперечки зі своїми сусідами, зовнішній фактор безпеки залишався для них актуальним. Звісно, Туреччина спромоглася покращити відносини з Грецією й Болгарією, на Близькому Сході – з Сирією та Іраном, але за інерцією армія виконувала завдання гарантувати життєздатність держави,

особливо в умовах зміни балансу сил, що відбувається у Близькосхідному регіоні.

Інколи турецький істеблішмент робив спроби понизити рівень співпраці з Ізраїлем, як то в 2002 р., коли уряд Р. Т. Ердогана, прийшовши до влади, пообіцяв відійти від активного співробітництва з Ізраїлем. Тоді під тиском Генерального штабу партнерство не перервалось. Звичайно, військово-технічна співпраця, модернізація озброєнь та військової техніки – були вагомими причинами для підтримки співробітництва. Інша – збереження в Ізраїлі позиції з курдського питання, співзвучної з турецькою. Але автор хотів би розглядати це партнерство ще і як якір, що утримував Туреччину в руслі демократизації і модернізації, не дозволяючи поширюватись фундаменталістським віянням.

Для США та ЄС навіть тимчасове зближення Турецької Республіки з Ізраїлем було вагомим доказом політичної адекватності і стабільності офіційної Анкари, що відкривало шлях для західних інвестицій і технічних інновацій. Вісь «Анкара – Тель-Авів» ще більше зміцнила військово-політичні зв'язки Турецької Республіки зі Сполученими Штатами, особливо якщо брати до уваги потужне єврейське лобі у Вашингтоні. Регулярні тристоронні (Туреччина, Ізраїль і США; Йорданія деякий час брала участь як спостерігач) морські навчання в Середземному морі, програми модернізації озброєнь, вироблених в США, демонстрували стратегічну близькість Анкари і Вашингтона. Це також засторога для сил, які планували б недружні дії проти Туреччини. Анкара наразі не здатна гарантувати повну безпеку своїх громадян та державних інституцій через сепаратизм та терористичну діяльність на її території різних груп, будь-то курди чи ісламські радикали на кшталт «Аль-Каїди», тому «стратегічний діалог» у галузі безпеки, особливо щодо протистояння терористичній загрозі, ще довго цікавитиме уряд Туреччини більше за права людини чи економічні реформи.

Партнерство Ізраїлю й Туреччини, що підкреслено жорстко реагують на спроби послабити ефективність державного управління чи посягання на територіальну недоторканість, логічно доповнювалося союзом зі Сполученими Штатами, які діють у подібному дусі. Стратегічний трикутник за участі перерахованих держав чималою мірою визначав стан безпеки на Близькому Сході та можливі шляхи вирішення криз, які утворилися.

Що ж стосується Ізраїлю, то й він отримав ряд вигод від зближення з Туреччиною. По-перше, це заробіток від виконання військових контрактів. Залучення Анкари до надання гуманітарної допомоги Палестині дозволяло нейтралізувати там вплив ісламських радикалів. Крім того, Тель-Авіву важливо було заручитися підтримкою турецького уряду по відношенню до іранської ракетно-ядерної програми. І, нарешті, це просування ізраїльських фірм до регіонів, де Туреччина користується авторитетом.

Але Ізраїль не висловлював палкого бажання бути втягнутим до турецьких конфліктів у регіоні щодо водних ресурсів чи боротьби проти Курдської робітничої партії. Більше того, після повалення режиму Саддама Хусейна ізраїльське керівництво почало розвивати співробітництво в сфері безпеки з владою Іракського Курдистану, а ізраїльські військові навчали курдські загони спецназу, що потім перекидалися в Іран і Сирію.

А після того як офіційний Тель-Авів зробив свою позицію щодо Сектору Газа більш жорсткою,

тобто з 2009 р., турецько-ізраїльські взаємини стали напруженими. Р. Ердоган публічно звинуватив керівництво Ізраїлю в «злочинах проти людяності» й виступив із скандальною заявою, закликавши виключити Державу Ізраїль з ООН, оскільки вона ігнорує резолюцію про припинення військової операції в Газі [10]. Наростаюча напруженість у турецько-ізраїльських взаєминах до певного часу ніяк не відбивалася на військово-технічній співпраці двох держав. Але 31 травня 2010 р. ізраїльський спецназ напав на «Флотилію свободи», споряджену турецькою неурядовою організацією Фонд гуманітарної допомоги для доставки вантажів у блокований Армією оборони Ізраїлю Сектор Газа. Внаслідок нападу загинуло 9 турецьких громадян, кілька десятків були поранені.

Окремі ізраїльські й американські ЗМІ відзначали, що Фонд гуманітарної допомоги фінансується правлячою Партією справедливості та розвитку Р. Ердогана й фактично є її філією [11]. Після інциденту група турецьких державно-політичних, громадських і релігійних діячів на чолі з Р. Ердоганом виступила з жорсткою критикою на адресу Ізраїлю, назвавши його «терористичною, такою, що порушує міжнародні права, державою, яка має бути покараною» [12].

Загострення відносин з Ізраїлем принесло Туреччині не лише зовнішньополітичні дивіденди, забезпечивши підтримку арабських держав регіону, але й створило певні проблеми, передусім у військово-технічній сфері. Головним чином це стосувалося безпілотних авіаційних комплексів, що постачалися Ізраїлем для турецьких ВПС й українські необхідні були для боротьби з курдськими екстремістами, особливо в гірських районах Іракського Курдистану. Все це змусило турецьких військових активізувати роботу зі створення власного безпілотника ANKA, що, за заявою турецьких спеціалістів, з низки характеристик буде перевищувати ізраїльський «Херон».

Окремі експерти навіть вважають, що Туреччина досягла такого військово-технологічного рівня, при якому вона може дозволити собі відмовитися від закупівель ізраїльського озброєння без шкоди для військово-технічного забезпечення своєї армії [13, с. 15]. Але не можна заперечувати й того факту, що нині в Турецькій Республіці залишається все менше союзників і з'являється більше стратегічних суперників, які з острахом стежать за «неоосманським» відродженням цієї держави.

Список використаних джерел

1. Lagendijk J. Zero neighbors without problems [Електронний ресурс] / Joost Lagendijk // Today's Zaman. – 2011, November, the 1st. – Режим доступу: <http://www.todayszaman.com/columnist-261591-zero-neighbors-without-problems.html>.
2. Brecher M. The Foreign Policy System of Israel: Settings, Images, Process / Michael Brecher. – London: Oxford University Press, 1972. – 693 p.
3. Конович Ф. Е. Турецко-израильские отношения в 90-е годы (военно-политический аспект) / Ф. Е. Конович // Востоковедный сборник. Вып. 4 / отв. ред. А. В. Федорченко, А. О. Филоник. – М.: Институт востоковедения, Институт изучения Израиля и Ближнего Востока, 2002. – С. 65–78.
4. Иванова И. И. Турецко-израильские отношения и проблемы региональной безопасности / И. И. Иванова // Ближний Восток: проблемы региональной безопасности (сборник статей). – М.: Институт изучения Израиля и Ближнего Востока, 2000. – С. 84–95.
5. Гурьев А. А. Турция – Израиль: по пути укрепления военного сотрудничества [Електронний ресурс] / А. А. Гурьев / Институт Ближнего Востока. – Режим доступу: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2006/24-01-06.htm>.

6. Kramer H. A Changing Turkey: The Challenge to Europe and the United States (Studies in Foreign Policy) / Heinz Kramer. – Washington: The Brookings Institution Press, 2000. – 248 p.

7. İsrail–Türkiye ilişkileri [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0srail–T%C3%BCrkiye_ili%C5%9Fkileri.

8. Чубарова Р. Р. Стратегічна вісь «Анкара – Тель-Авів»: становлення і сучасний стан співробітництва / Ріта Рефатівна Чубарова // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – К.: КНУ ІМВ, 2007. – Вип.69, Ч.2. – С.90–96.

9. Демарш Ердогана в Давосе вызвал неоднозначную реакцию // РІА Новості: інформ. агентство. – 2009. – 30 января [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.rian.ru/world/20090130/160528440.html>.

10. Erdogan: Israel must apologise for 'Mavi Marmara' incident [Elektronnyj resurs] // The Jerusalem Post. – 2010, October, the 11th. – Rezhym dostupu: <http://www.jpost.com/Headlines/Article.aspx?id=194747>.

11. Ufuk Ulutaş. Turkey and Israel in the Aftermath of the Flotilla Crisis [Elektronnyj resurs] / Ufuk Ulutaş; SETA Foundation for Political, Economic and Social Research // SETA Policy Brief. – 2010. – №43. – P.4. – Rezhym dostupu: <http://www.setav.org/ups/dosya/32957.pdf>.

12. Erdoğan: İsrail cezalandırılmal // BBC Türkçe: website. 2010. 1 Haziran [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/06/100601>.

13. IDEF–2011: Турция и другие. Грани стамбульского оружейного салона // Defense Express. – 2011. – №6. – С.10–15.

References

1. Lagendijk J. Zero neighbors without problems [Elektronnyj resurs] / Joost Lagendijk // Today's Zaman. – 2011, November, the 1st. – Rezhym dostupu: <http://www.todayzaman.com/columnist–261591–zero-neighbors-without-problems.html>.

2. Brecher M. The Foreign Policy System of Israel: Settings, Images, Process / Michael Brecher. – London: Oxford University Press, 1972. – 693 p.

3. Konovych F. E. Turetsko–israil'skije otnoshenija v 90–e gody (voenno–politicheskij aspekt) / F. E. Konovych // Vostokovednyj sbornik. Vyp.4 / otv. red. V. A. Isajev, A. O. Filonik. – M.: Institut vostokovedenija, Institut izuchenija Israil'a i Blizhnego Vostoka, 2002. – S.65–78.

4. Ivanova I. I. Turetsko–israil'skije otnoshenija i problemy regional'noj bezopasnosti / I. I. Ivanova // Blizhnij Vostok: problemy regional'noj bezopasnosti (sbornik statej). – M.: Institut izuchenija Israil'a i Blizhnego Vostoka, 2000. – S.84–95.

5. Gur'jev A. A. Turtsija – Israil': po puti ukreplenija voennogo sotrudnichestva [Elektronnyj resurs] / A. A. Gur'jev // Institut Blizhnego Vostoka. – Rezhym dostupu: <http://www.iimes.ru/rus/stat/2006/24–01–06.htm>.

6. Kramer H. A Changing Turkey: The Challenge to Europe and the United States (Studies in Foreign Policy) / Heinz Kramer. – Washington: The Brookings Institution Press, 2000. – 248 p.

7. İsrail–Türkiye ilişkileri [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0srail–T%C3%BCrkiye_ili%C5%9Fkileri.

8. Chubarova R. R. Strategichna vis' «Ankara – Tel'–Aviv»: stanovlenn'a i suchasnyj stan spivrobotnytstva / Rita Refativna Chubarova // Aktual'ni problemy mizhnarodnyh vidnosyn: zbirnyk naukovykh prats'. – K.: KNU IMV, 2007. – Vyp.69, Ch.2. – S.90–96.

9. Demarsh Erdogana v Davose vyzval neodnoznachnuju reaksiju // RIA Novosti: inform. agentstvo. – 2009. – 30 janvar'a [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.rian.ru/world/20090130/160528440.html>.

10. Erdogan: Israel must apologise for 'Mavi Marmara' incident [Elektronnyj resurs] // The Jerusalem Post. – 2010, October, the 11th. – Rezhym dostupu: <http://www.jpost.com/Headlines/Article.aspx?id=194747>.

11. Ufuk Ulutaş. Turkey and Israel in the Aftermath of the Flotilla Crisis [Elektronnyj resurs] / Ufuk Ulutaş; SETA Foundation for Political, Economic and Social Research // SETA Policy Brief. – 2010. – №43. – P.4. – Rezhym dostupu: <http://www.setav.org/ups/dosya/32957.pdf>.

12. Erdoğan: İsrail cezalandırılmal // BBC Türkçe: website. 2010. 1 Haziran [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/06/100601>.

13. IDEF–2011: Turtsija i drugije. Grani stambul'skogo oruzhejnogo salona // Defense Express. – 2011. – №6. – S.10–15.

Al–Azawee Header Adil Kadim, PhD student, Department of International Organizations and Diplomatic Service Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kyiv), headeradil80@yahoo.com

Turkish–Israeli relations and problems of regional security

Article spotlights geopolitical, security and military reasons to partnerships between Turkish Republic and State of Israel in the 1990s; systematic approach and causal analysis of sources allowed to find out that the implementation of this course has been associated with a number of difficulties for the official Ankara such as the conflict potential in relations with Syria, Iraq and Iran, and the threat of Islamic fundamentalism and international terrorism. Israel, for its part, also did not expressed his ardent desire to be drawn into the Turkish conflicts in the Middle East region on water resources or fight against the Kurdistan Workers' Party; such position had to reassure opponents of prospective strategic alliance of two states, because its potential no one can deny. Turkey and Israel emphatically react harshly to attempts to weaken the effectiveness of the public administration or encroachment on the territorial integrity of the country, it logically complemented their alliance with the US, which operate in a similar spirit. The strategic triangle involving these countries able to determine the state of security in the Middle East and possible ways of solving crises that formed.

Keywords: security, foreign policy, region, strategic partnership, terrorism.

Аль–Азави Хайдер Адил Кадим, аспирант кафедры международных организаций и дипломатической службы, Институт международных отношений Киевского национального университета им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), headeradil80@yahoo.com

Турецко–израильские отношения и проблемы региональной безопасности

Анализируются геополитические и военные факторы, а также основания национальной безопасности для налаживания партнерских отношений между Турецкой Республикой и Государством Израиль в 1990–х гг. Системный подход и причинно–следственный анализ базы источников позволили выяснить, что реализация этого курса была связана с рядом сложностей для официальной Анкары, как–то конфликтосенный потенциал в отношениях с Сирией, Ираком и Ираном, а также угрозы со стороны исламского фундаментализма и международного терроризма. Израиль, со своей стороны, также не высказывал жгучего желания быть вовлеченным в турецкие конфликты в Ближневосточном регионе из–за водных ресурсов или борьбы против Курдской рабочей партии; такая позиция должна была успокоить противников стратегического союза двух государств, ведь его потенциал никто не мог подвергнуть сомнению. Турция и Израиль подчеркнуто жестко реагируют на попытки ослабить эффективность государственного управления или посягательства на территориальную неприкосновенность страны, это логично дополняется их союзом с США, которые действуют в схожем духе. Стратегический треугольник при участии перечисленных государств способен определять состояние безопасности на Ближнем Востоке и возможные пути решения кризисов, которые возникли.

Ключевые слова: безопасность, внешняя политика, регион, стратегическое партнерство, терроризм.

* * *

УДК 327(481+4ЄС)

Барна Б. Ю.,

здобувач кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби факультету міжнародних відносин, Львівський національний університет ім. Івана Франка (Україна, Львів), bogdan.barna@onet.eu

Розбудова відносин Норвегії з Європейським Союзом у контексті набуття чинності Маастрихтського договору

На прикладі Норвегії проаналізовано процес становлення нової моделі взаємодії з ЄС тих європейських країн, що добровільно відмовились від участі в об'єднаних процесах на континенті. Простежено як в умовах інтенсифікації інтеграції, яку формалізувало ухвалення Маастрихтського договору, країни ЄС, зокрема Норвегія, долучились до опрацювання нового формату співпраці з ЄС у межах Європейського економічного простору. Наголошено, що ЄСП став ефективним механізмом участі третіх країн у Спільному ринку ЄС. Акцентовано на інноваційному характері такої співпраці з ЄС, що визначають як квазі–членство. Виокремлено основні виклики, які з'являються перед країнами, що беруть участь у ЄСП.

Ключові слова: Норвегія, Європейський Союз, Європейська асоціація вільної торгівлі, Європейський економічний простір, квазі–членство.